ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

UDK: 811.512.133:367.4

O‘ZBEK TILSHUNOSLIGIDA SO‘Z BIRIKUVCHANLIGINING NAZARIY ASOSLARI

Atavullayev Diyorbek Samadulla o‘g‘li
2-bosqich magistranti
Qarshi davlat universiteti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23813531

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek tilshunosligida so‘z birikuvchanligining nazariy asoslari, uning leksik-semantik, grammatik va sintaktik xususiyatlari hamda til tizimidagi o‘rni tahlil qilinadi. So‘z birikuvchanligi til birliklarining o‘zaro bog‘lanish imkoniyatlarini belgilovchi muhim hodisa sifatida yoritilib, valentlik, sintagmatik munosabat va kollokatsiya tushunchalari bilan aloqasi izohlanadi. Shuningdek, so‘zlarning birikish imkoniyatlariga ta’sir ko‘rsatuvchi semantik muvofiqlik, grammatik shakllanish, kontekst va nutqiy me’yor omillari o‘zbek tili misollari asosida ko‘rib chiqiladi. Erkin so‘z birikmalari, turg‘un birikmalar va xususiy birikuvchanlikka ega birliklarning o‘zaro munosabati tavsiflanadi. Tadqiqot natijalari so‘z birikuvchanligini o‘zbek tilining leksik va grammatik tizimini o‘rganish, izohli va birikuvchanlik lug‘atlarini yaratish, tarjima amaliyotini takomillashtirish hamda korpus lingvistikasini rivojlantirish uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.
Kalit so‘zlar: so‘z birikuvchanligi, valentlik, sintagmatika, kollokatsiya, leksik-semantik munosabat, sintaktik aloqa, grammatik shakl, xususiy birikuvchanlik, o‘zbek tili.

Аннотация. В статье анализируются теоретические основы сочетаемости слов в узбекском языкознании, её лексико-семантические, грамматические и синтаксические особенности. Сочетаемость рассматривается как важное языковое явление, определяющее возможности взаимодействия языковых единиц. Раскрывается её связь с понятиями валентности, синтагматических отношений и коллокации. На примерах узбекского языка исследуются семантическая совместимость, грамматическое оформление, контекст и речевая норма как факторы, влияющие на сочетаемость слов. Особое внимание уделяется соотношению свободных словосочетаний, устойчивых сочетаний и единиц с ограниченной сочетаемостью. Полученные теоретические выводы могут быть использованы в лексикографии, переводоведении, преподавании узбекского языка и корпусной лингвистике.
Ключевые слова: сочетаемость слов, валентность, синтагматика, коллокация, лексико-семантические отношения, синтаксическая связь, грамматическая форма, узбекский язык.

Abstract. This article examines the theoretical foundations of word combinability in Uzbek linguistics, focusing on its lexical-semantic, grammatical, and syntactic characteristics. Word combinability is considered an important linguistic phenomenon that determines the potential relationships between language units. The article explains its relationship with valency, syntagmatic

relations, and collocation. Using examples from Uzbek, it discusses semantic compatibility, grammatical structure, context, and language norms as major factors influencing word combinations. Particular attention is paid to the relationship between free word combinations, fixed expressions, and lexically restricted combinations. The findings may contribute to lexicography, translation studies, Uzbek language teaching, and corpus linguistics.

Keywords: word combinability, valency, syntagmatics, collocation, lexical-semantic relations, syntactic relations, grammatical form, Uzbek language.

Kirish. Tilning asosiy vazifalaridan biri inson tafakkurida shakllangan tushuncha va munosabatlarni nutq orqali ifodalashdan iborat. Ushbu vazifa til birliklarining o‘zaro munosabatga kirishishi, birikishi va muayyan mazmunni yuzaga chiqarishi orqali amalga oshadi. Alohida olingan so‘z muayyan ma’noni anglatsa-da, uning nutqdagi mazmuni ko‘pincha boshqa so‘zlar bilan birikishi jarayonida aniqlashadi, kengayadi yoki muayyan semantik yo‘nalishga ega bo‘ladi. Shu jihatdan so‘z birikuvchanligi tilshunoslikning leksikologiya, semasiologiya, grammatika va sintaksis kabi yo‘nalishlari bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan muhim ilmiy muammolardan biridir.

So‘z birikuvchanligi deganda til birliklarining mazmuniy, grammatik va nutqiy talablar asosida boshqa birliklar bilan birikish imkoniyati tushuniladi. Bu imkoniyat tasodifiy xususiyatga ega emas, balki so‘zning leksik ma’nosi, grammatik tabiati, semantik valentligi va muayyan tilning me’yorlari bilan belgilanadi. Masalan, o‘zbek tilida *kitob o‘qimoq*, *qaror qabul qilmoq*, *chuqur bilim*, *tez harakatlanmoq* kabi birikmalar odatiy va me’yoriy hisoblanadi. Biroq so‘zlarning grammatik jihatdan birikishi har doim ham mazmunan tabiiy birikma hosil bo‘lishini anglatmaydi. Shuning uchun so‘zlarning birikish imkoniyatlarini faqat grammatik shakllar bilan emas, balki leksik-semantik munosabatlar asosida ham o‘rganish zarur.

Jahon tilshunosligida so‘zlarning birikuvchanligi valentlik va kollokatsiya nazariyalari doirasida keng tadqiq etilgan. Xususan, L. Tenyerning sintaktik munosabatlar haqidagi qarashlari, J. R. Fertning kontekst va leksik birliklar o‘rtasidagi munosabatlarga doir yondashuvi ushbu hodisani nazariy jihatdan o‘rganishda muhim o‘rin tutadi. O‘zbek tilshunosligida ham so‘zlarning birikishi, so‘z birikmasining sintaktik tabiati va valentlik masalalari turli ilmiy yondashuvlar asosida o‘rganilgan [1; 2; 3].

Mazkur masalaning dolzarbligi shundaki, zamonaviy tilshunoslikda so‘zlarning grammatik jihatdan bog‘lanishini tavsiflash bilan bir qatorda, ularning aynan qanday so‘zlar bilan birikishi, birikish imkoniyatlarining qanchalik cheklanganligi va kontekstda qanday ma’no hosil qilishi ham muhim hisoblanadi. Ayniqsa, xususiy birikuvchanlikka ega birliklarni aniqlash, ularning lisoniy tabiatini ochib berish va amaliy lug‘atlarda aks ettirish alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi. O‘zbek tilshunosligida so‘z birikuvchanligining nazariy asoslarini yoritish, uning asosiy turlarini tavsiflash hamda leksik-semantik va grammatik omillarning o‘zaro ta’sirini misollar orqali ochib berishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

- so‘z birikuvchanligi tushunchasining nazariy mazmunini aniqlashtirish;
- valentlik, sintagmatika va kollokatsiya tushunchalarining o‘zaro munosabatini yoritish;
- so‘zlarning birikishiga ta’sir ko‘rsatuvchi leksik, semantik va grammatik omillarni tavsiflash;

- erkin va turg‘un birikmalar hamda xususiy birikuvchanlikka ega birliklarning farqli xususiyatlarini ko‘rsatish;
- so‘z birikuvchanligini o‘rganishning zamonaviy tilshunoslik va leksikografiya uchun ahamiyatini asoslash.

Tadqiqot obyekti. O‘zbek tilidagi so‘zlarning o‘zaro birikish imkoniyatlari va ularning nutqda namoyon bo‘lishidir.

Tadqiqot predmeti. So‘z birikuvchanligining leksik-semantik, grammatik va sintaktik mexanizmlaridan iborat.

Tadqiqot metodlari. Maqolada tavsifiy, komponent tahlil, qiyosiy tahlil va kontekstual tahlil usullaridan foydalanildi. O‘zbek tilidagi misollar nazariy tushunchalarni izohlash uchun tanlandi. Mazkur ish nazariy-tavsifiy xarakterga ega bo‘lib, unda statistik tajriba natijalari da’vo qilinmaydi.

1. So‘z birikuvchanligi tushunchasining nazariy mohiyati. So‘z birikuvchanligi til birliklarining o‘zaro bog‘lanish va birikma hosil qilish imkoniyatlarini ifodalovchi tushunchadir. U tilning tizimli xususiyatlaridan biri bo‘lib, so‘zlarning nutqda qanday munosabatga kirishishini belgilaydi. Birikuvchanlik so‘zning faqat grammatik shakli bilan emas, balki uning lug‘aviy ma’nosi, semantik tarkibi va boshqa birliklar bilan munosabatga kirishish xususiyati bilan ham belgilanadi.

Masalan, *shirin olma*, *shirin meva*, *shirin choy* birikmalarida *shirin* sifatining ma’nosi turli otlar bilan birikish orqali namoyon bo‘ladi. Bu yerda birikuvchanlikning umumiy imkoniyati kuzatiladi. Biroq *qaror qabul qilmoq* birikmasida *qabul qilmoq* fe’lining *qaror* oti bilan birikishi o‘zbek tilida shakllangan leksik an’anaga tayanadi. Shu mazmunni ifodalash uchun *qaror yemoq* yoki *qaror ichmoq* shakllaridan foydalanish odatiy me’yorlarga mos kelmaydi. Demak, birikuvchanlik imkoniyatlari grammatik jihatdan mumkin bo‘lgan barcha kombinatsiyalar bilan cheklanmaydi.

So‘z birikuvchanligini o‘rganishda ikki jihatni farqlash muhim. Birinchisi — so‘zning boshqa birliklar bilan birikish imkoniyati, ya’ni til tizimida mavjud bo‘lgan salohiyat. Ikkinchisi — ushbu imkoniyatning muayyan nutqiy vaziyatda amalga oshishi. Masalan, *yozmoq* fe’li *xat yozmoq*, *maqola yozmoq*, *she’r yozmoq* kabi birikmalarda turli to‘ldiruvchilar bilan keladi. Bu birikmalar umumiy semantik munosabatga ega bo‘lsa-da, ularning har biri muayyan kontekstda o‘ziga xos mazmunni ifodalaydi.

Shu nuqtayi nazardan, birikuvchanlikni faqat tayyor so‘z birikmalarining ro‘yxati sifatida emas, balki til birliklarining o‘zaro munosabatini tashkil qiluvchi tizimli hodisa sifatida talqin qilish maqsadga muvofiqdir. Bunda so‘zning ma’nosi, grammatik xususiyatlari va nutqiy qo‘llanishi birgalikda tahlil qilinadi.

So‘z birikuvchanligi bilan so‘z birikmasi tushunchalari ham o‘zaro bog‘liq, biroq ular aynan bir hodisani anglatmaydi. So‘z birikuvchanligi — birikish imkoniyati va qobiliyati; so‘z birikmasi esa muayyan sintaktik munosabat asosida hosil bo‘lgan birlikdir. Masalan, *qiziqarli kitob* birikmasida sifat va ot o‘rtasidagi tobe-hokim munosabat kuzatiladi. Ushbu birikmaning yuzaga kelishi *qiziqarli* va *kitob* so‘zlarining leksik hamda grammatik jihatdan moslashishi bilan bog‘liq.

2. Valentlik nazariyasi va so‘z birikuvchanligi. So‘z birikuvchanligini ilmiy izohlashda valentlik nazariyasi muhim o‘rin egallaydi. Valentlik atamasi tilshunoslikda lisoniy birlikning boshqa birliklar bilan munosabatga kirishish imkoniyatini ifodalash uchun qo‘llanadi. Mazkur tushunchaning

nazariy rivojlanishida L. Tenyerning sintaktik struktura haqidagi ishlari muhim ahamiyatga ega. Uning yondashuvida, ayniqsa, fe'lning gap tarkibidagi boshqa birliklarni o'ziga bog'lash xususiyatiga alohida e'tibor qaratiladi [1].

Valentlik so'zning semantik va sintaktik imkoniyatlarini aniqlashga yordam beradi. Masalan, *uxlamoq* fe'li odatda harakat yoki holat egasini bildiruvchi subyekt bilan qo'llanadi: *bola uxlayapti*. *O'qimoq* fe'li esa o'quvchi va o'qish obyektini ifodalovchi birliklar bilan birikishi mumkin: *talaba kitob o'qiyapti*. *Bermoq* fe'li esa beruvchi, berilayotgan narsa va qabul qiluvchini ifodalovchi ishtirokchilar bilan munosabatga kirishadi: *o'qituvchi talabaga kitob berdi*.

Ushbu misollar asosida fe'llarni shartli ravishda bir valentli, ikki valentli va uch valentli birliklar sifatida tavsiflash mumkin. Biroq valentlikni faqat fe'lning yuzaki grammatik shakliga qarab belgilash to'g'ri emas. Fe'lning ma'nosi, gapdagi qo'llanishi va semantik rollar ham hisobga olinishi kerak.

Fe'l	**Misol**	**Asosiy semantik ishtirokchilar**
Uxlamoq	Bola uxlayapti	Holat egasi
O'qimoq	Talaba kitob o'qidi	Harakat bajaruvchisi, obyekt
Bermoq	O'qituvchi talabaga kitob berdi	Beruvchi, qabul qiluvchi, berilayotgan narsa
Qurmoq	Ishchilar bino qurmoqda	Harakat bajaruvchisi, yaratilayotgan obyekt

Jadvaldagi misollar fe'lning ma'nosi va uning sintaktik qurilishi o'rtasidagi munosabatni ko'rsatadi. Bunda gapdagi barcha bo'laklarni fe'lning majburiy valentligi sifatida talqin qilish mumkin emas. Masalan, *Talaba kutubxonada kitob o'qidi* gapidagi *kutubxonada* o'rin holi muayyan vaziyatni aniqlashtiradi, biroq u *o'qimoq* fe'lining barcha qo'llanishlari uchun majburiy ishtirokchi hisoblanmaydi.

Valentlikning leksik-semantik va sintaktik jihatlarini farqlash ham muhimdir. Leksik-semantik valentlik so'z ma'nosida nazarda tutilgan ishtirokchilarni va ularning mazmuniy xususiyatlarini ifodalaydi. Sintaktik valentlik esa ushbu ishtirokchilarning gapda qanday grammatik shakllar orqali ifodalanishini ko'rsatadi. O'zbek tilida kelishik qo'shimchalari, ko'makchilar va so'z tartibi sintaktik munosabatlarni yuzaga chiqarishda muhim vositalardir.

Masalan, *kitobni o'qimoq*, *do'stiga yordam bermoq*, *muammodan xabardor bo'lmoq* birikmalarida so'zlarning grammatik shakli ularning boshqa birliklar bilan munosabatini ko'rsatadi. Shuning uchun valentlik nazariyasi so'z birikuvchanligini o'rganishda semantik va grammatik tahlilni birlashtirish imkonini beradi.

3. So'z birikuvchanligining leksik-semantik omillari. So'zlarning birikish imkoniyatlarini belgilovchi asosiy omillardan biri ularning leksik-semantik xususiyatlaridir. Har bir so'z muayyan ma'no tarkibiga ega bo'lib, boshqa so'zlar bilan birikishda shu ma'no bilan bog'liq cheklovlarga duch keladi. Shu sababli grammatik jihatdan o'xshash birliklarning birikuvchanligi ham turlicha bo'lishi mumkin.

Masalan, *baland bino*, *baland tog'*, *baland ovoz* birikmalari o'zbek tilida tabiiy qo'llanadi. Biroq *baland bilim* birikmasi odatiy ma'noda me'yoriy emas. Uning o'rniga *chuqur bilim* yoki *yuqori bilim darajasi* shakllari qo'llanishi mumkin. Ushbu farq sifatlarning semantik xususiyatlari va ular birikadigan otlarning ma'no tarkibi bilan izohlanadi.

Leksik-semantik moslik so‘zlarning mazmuniy jihatdan bir-birini to‘ldirishi yoki aniqlashtirishi orqali namoyon bo‘ladi. Masalan, *sovuq suv*, *issiq non*, *qattiq tosh* birikmalarida sifatlar otlarning muayyan belgilarini ifodalaydi. Biroq birikuvchanlik faqat real dunyodagi xususiyatlar bilan chegaralanmaydi. Ko‘chma ma’no va obrazlilik ham so‘zlarning birikish imkoniyatlarini kengaytiradi: *sovuq munosabat*, *issiq tabassum*, *qattiq talab*.

Mazkur misollar so‘z birikuvchanligining kontekstga bog‘liq ekanini ko‘rsatadi. Birikma tarkibidagi so‘zlar o‘z ma’nosini saqlagan holda yangi semantik munosabat hosil qilishi yoki ko‘chma ma’noda qo‘llanishi mumkin. Shu sababli birikuvchanlikni tahlil qilishda so‘zlarning lug‘aviy ma’nosini aniqlash bilan bir qatorda, ularning kontekstdagi ma’nosini ham hisobga olish zarur.

Leksik-semantik cheklanishning muhim ko‘rinishlaridan biri xususiy birikuvchanlikdir. Bunda so‘z ma’lum birliklar bilan muntazam birikadi va shu birikish shakli til jamoasi uchun odatiy hisoblanadi. Masalan, *qaror qabul qilmoq*, *e’tibor qaratmoq*, *xulosa chiqarmoq*, *yordam ko‘rsatmoq* kabi birikmalarda fe’lning tanlanishi ma’lum darajada cheklangan.

Bunday birikmalarni boshqa so‘zlar bilan almashtirish har doim ham grammatik xatoga olib kelmaydi, biroq nutqning tabiiyligi va me’yoriyligiga ta’sir qilishi mumkin. Masalan, *qaror qabul qilmoq* birikmasidagi *qabul qilmoq* o‘rniga *olmoq* fe’lini ishlatish ayrim kontekstlarda mumkin bo‘lsa-da, bu variantlarning uslubiy va ma’noviy xususiyatlari aynan bir xil emas.

Demak, leksik-semantik birikuvchanlik so‘zlarning ma’no jihatdan moslashishi, an’anaviy qo‘llanishi va kontekstda o‘zaro munosabatga kirishishi asosida shakllanadi.

4. Grammatik birikuvchanlik va sintaktik munosabatlar. So‘z birikuvchanligining yana bir muhim jihati grammatik birikuvchanlikdir. U so‘zlarning morfologik shakllari, so‘z turkumlari va sintaktik vazifalari asosida birikish imkoniyatlarini ifodalaydi. O‘zbek tilida so‘zlar o‘rtasidagi munosabatlar, asosan, moslashuv, boshqaruv va bitishuv orqali namoyon bo‘ladi.

Moslashuv munosabatida bir birlikning grammatik shakli boshqa birlik bilan muayyan jihatdan moslashadi. O‘zbek tilida bu munosabat, jumladan, qaratqich va qaralmish o‘rtasida kuzatiladi: *talabaning kitobi*, *maktabning hovlisi*, *o‘qituvchining fikri*. Bunday birikmalarda qaratqich kelishigi va egalik qo‘shimchasi o‘zaro bog‘liq grammatik munosabatni yuzaga chiqaradi.

Boshqaruv munosabatida hokim so‘z tobe so‘zning muayyan grammatik shaklda kelishini talab qiladi yoki unga grammatik jihatdan yo‘l ochadi. Masalan, *kitobni o‘qimoq*, *do‘stiga yordam bermoq*, *mavzudan xabardor bo‘lmoq* birikmalarida tobe birliklarning kelishik yoki ko‘makchi vositasida shakllanishi kuzatiladi.

Bitishuv munosabatida so‘zlar maxsus grammatik ko‘rsatkichlarsiz, asosan, mazmun va joylashuv orqali bog‘lanadi. Masalan, *katta uy*, *tez yurmoq*, *juda chiroyli*, *bugun kelmoq* kabi birikmalarda tobe va hokim birliklar o‘rtasidagi munosabat grammatik qo‘shimchalarga tayanmaydi.

Ushbu munosabatlar so‘z birikmalarining grammatik tuzilishini izohlashda muhim bo‘lsa-da, ular birikuvchanlik hodisasining barcha xususiyatlarini to‘liq qamrab olmaydi. Masalan, *qaror qabul qilmoq* va *xulosa chiqarmoq* birikmalarida grammatik munosabatlar mavjud, biroq ularning odatiy qo‘llanishi leksik-semantik an’ana bilan ham belgilanadi.

Shu sababli grammatik birikuvchanlikni leksik-semantik birikuvchanlikdan mutlaqo ajratib o‘rganish mumkin emas. Ular o‘zaro ta’sirda bo‘lib, so‘z birikmasining shakli, mazmuni va nutqdagi tabiiyligini birgalikda belgilaydi.

Xulosa. O‘zbek tilshunosligida so‘z birikuvchanligi til birliklarining o‘zaro munosabatga kirishish imkoniyatlarini belgilovchi murakkab va ko‘p qirrali hodisa hisoblanadi. Uning mohiyatini to‘liq anglash uchun so‘zlarning leksik-semantik xususiyatlari, grammatik shakllari, sintaktik munosabatlari va nutqiy qo‘llanishini o‘zaro aloqadorlikda o‘rganish zarur.

Tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelindi. Birinchidan, so‘z birikuvchanligi va so‘z birikmasi tushunchalari o‘zaro bog‘liq bo‘lsa-da, mazmunan farqlanadi. Birikuvchanlik so‘zning boshqa birliklar bilan birikish imkoniyatini, so‘z birikmasi esa ushbu imkoniyatning muayyan sintaktik qurilishda voqelanishini ifodalaydi. Ikkinchidan, valentlik nazariyasi so‘zlarning semantik va sintaktik munosabatlarini izohlashda muhim nazariy vosita hisoblanadi. Ayniqsa, fe’llarning semantik ishtirokchilari va ularning grammatik ifodalanishini o‘rganish orqali gap qurilishining muhim xususiyatlarini aniqlash mumkin. Uchinchidan, leksik-semantik va grammatik birikuvchanlik bir-biridan ajralgan holda mavjud bo‘lmaydi. So‘zlar grammatik jihatdan bog‘lana olishi bilan birga, mazmunan ham muvofiqlashishi va muayyan tilning qo‘llanish me’yorlariga mos kelishi lozim. To‘rtinchidan, erkin birikmalar, kollokatsiyalar va frazeologik birliklar o‘rtasidagi farqlarni aniqlash birikuvchanlikning turli darajalarini tushuntirish imkonini beradi. Xususiy birikuvchanlikka ega birliklarni alohida tadqiq etish esa so‘zlarning leksik tanlovi va odatiy qo‘llanishini chuqurroq o‘rganishga yordam beradi. Beshinchidan, so‘z birikuvchanligini korpus lingvistikasi va kompyuter lingvistikasi asosida tadqiq etish o‘zbek tilining elektron lug‘atlarini yaratish, avtomatik tarjima sifatini oshirish va til o‘rgatish vositalarini takomillashtirish uchun istiqbolli yo‘nalish hisoblanadi.

Shunday qilib, so‘z birikuvchanligini o‘zbek tilining leksik, semantik va grammatik tizimlari kesishgan nuqtada o‘rganish nazariy jihatdan ham, amaliy jihatdan ham muhimdir. Kelgusida milliy til korpusi materiallari asosida birikuvchanlik modellarini aniqlash, xususiy birikuvchanlikka ega birliklarni tasniflash va maxsus birikuvchanlik lug‘atini yaratish ushbu sohadagi tadqiqotlarning dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tesnière, L. *Éléments de syntaxe structurale*. — Paris: Klincksieck, 1959.
2. Firth, J. R. A Synopsis of Linguistic Theory, 1930–1955 // *Studies in Linguistic Analysis*. — Oxford: Philological Society, 1957.
3. Ne’matov H., Sayfullayeva R. *Hozirgi o‘zbek tili. Sintaksis*. — Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
4. Hojiyev A. *Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati*. — Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2002.
5. Saidnazarova N., Nurmatov S. S. Tilshunoslikda so‘z va so‘z birikmalarining lingvistik xususiyatlari // *Eurasian Journal of Academic Research*. — 2023. — J. 3, № 4, 4-qism. — B. 49–53.
6. Azimqulov M. X. Valentlik va so‘z yasalishi o‘zbek tilida: leksik-sintaktik jihatlar // *Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan*. — 2024. — J. 2, № 10. — B. 620–625.
7. Ibragimov J. O‘zbek tilshunosligi tarixida so‘zlar birikuvi masalalarining o‘rganilishi va undagi muammolar // *Xalqaro ilm-fan jurnali*. — DOI: https://doi.org/10.71337/inlibrary.uz.ijsci.129688.
8. Rahmonova Z. S. So‘zlar birikuvchanligi (kollokatsiya/valentlik) nazariyasi // *Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali*. — 2026.

9. Rahmonova Z. S. The Study of Word Combinability, the Necessity and Significance of Researching Specifically Combining Combinations // *Symposium on Natural and Applied Sciences*. — 2026. — Vol. 1, № 10. — B. 69–76.
10. Abdurahmonova R. A. qizi. O‘zbek tilidagi birikuvchanlikning tarixiy taraqqiyoti // *SHOKH LIBRARY*. — 2026. — Vol. 1, № 1.
11. **Elektron manbalar:**
12. https://journals-kokandsu.uz/index.php/kspi/article/view/7577
13. https://www.in-academy.uz/index.php/EJAR/article/view/3757
14. https://inlibrary.uz/index.php/journal-science-innovative/article/view/60887
15. https://inlibrary.uz/index.php/ijsci/article/view/130205
16. https://econferencia.com/index.php/2/article/view/1693